

Зміни до законодавства про відповідальність за службові злочини – вимога сьогодення.

М. Б. Головка, к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя Чернігівського національного технологічного університету

Згідно ст.19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі та в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України [1]. За сучасних умов, коли відбувається реформування органів державного управління, судової системи та правоохоронних органів, особливого значення набуває питання посилення авторитету органів державної влади, а отже, і протидії злочинам у сфері службової діяльності. Найбільш розповсюдженими та небезпечними злочинами цієї категорії є зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень.

Суспільну небезпеку вчинення цих діянь становить їх руйнівний вплив на різні сфери життя, підірив авторитету влади в суспільстві та ефективності державного управління. Про поширеність такого явища свідчать дані статистики МВС України, відповідно до якої кількість зареєстрованих фактів тільки перевищення влади або службових повноважень, незважаючи на їх незначне зменшення, й надалі залишається досить високим (2005 року – 1537, 2006 року – 1161, 2007 року – 888, 2008 року – 726, 2009 року – 885, 2010 року – 407) [2]. За даними Генеральної прокуратури України, лише з 23 по 26 лютого 2014 року слідчі територіальних прокуратур розпочали 18 кримінальних проваджень про вчинення у листопаді 2013 року - лютому 2014 року неправомірних дій і перевищення влади співробітниками правоохоронних органів [3]. Така динаміка переважно обумовлена відчуттям безкарності окремих службових осіб через їхню приналежність до правоохоронних органів чи наявності зв'язку з певними органами державної влади.

21 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» (далі Закон № 746-VII) [4].

Цим Законом, зокрема, внесено зміни до статті 364 Кримінального кодексу (далі КК), відповідно до яких передбачається відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Також зі статті 364 виключено частину третю, якою передбачалась відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, з одночасною криміналізацією частини таких діянь новою редакцією статті 365 КК в межах перевищення влади або службових повноважень.

Одночасно виключено статтю 365-1 щодо "Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми", статтю 423 "Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем" та статтю 424 "Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень".

Аналіз переважної більшості статей КК України, що встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення службових злочинів, свідчить, що норма про відповідальність за зловживання службовим становищем є родовою щодо інших норм про злочини у сфері службової діяльності, таких як перевищення влади чи службових повноважень працівником правоохоронного органу, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, службове підроблення. Більшість науковців, наголошують на тому, що зазначені злочини є по суті особливими (спеціальними) випадками службових зловживань.

Загальними серед норм про злочини у сфері службової діяльності поряд з основним складом зловживання владою або службовим становищем слід визнати також перевищення влади або службових повноважень і службову недбалість. Ці склади злочинів співвідносяться між собою, як суміжні, оскільки мають не лише спільні, а й розмежувальні ознаки. Це, зокрема, впливає з аналізу диспозицій відповідних статей Особливої

частини КК в частині опису суспільно-небезпечних діянь, їх наслідків, а відтак і безпосередніх об'єктів складів злочинів.

Вказані міркування дають підстави зробити висновок про те, що інші кримінально-правові норми розділу XVII КК, які встановлюють відповідальність за суспільно-небезпечні діяння, вчинені службовими особами з використанням влади або службового становища, є спеціальними за ознаками об'єктивної сторони відповідних складів злочину щодо ознак, передбачених ч.1 ст.364 КК та співвідносяться з нею як частина і ціле. З огляду на зазначене, на наш погляд, зміна редакції статті 365 КК України і встановлення кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, як спеціального суб'єкта, — є доцільною.

Однак, досліджуючи законодавчі зміни про декриміналізацію зловживання владою або службовим становищем та їх перевищення, вчинені військовими службовими особами (ст.ст. 423,424 КК України) з позицій розкриття та розслідування злочинів у сфері службової діяльності, виникає певне непорозуміння позиції законодавця. Чинний Кримінальний кодекс по цілісності норм щодо захисту встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби важко назвати досконалим. Після внесення змін внаслідок прийняття Закону № 746-VII посилення на військову службу особу, як спеціального суб'єкта злочину, залишились лише у трьох статтях Розділу XIX КК України (ч.2 ст.410, ст. ст.425, 426). Поряд з тим, слід наголосити, що порушення військового правопорядку є небезпечним явищем у сфері військового управління. Діючи у протиправний спосіб, військові службові особи порушують встановлений порядок несення і проходження військової служби, погіршують соціально-психологічну атмосферу у військових колективах, підривають авторитет і довіру до влади.

Окрім того, з огляду на практичне застосування норм КК, наразі виникає питання щодо належної кваліфікації дій службових військових осіб, які, зокрема, застосували нестатутні заходи впливу - фізичну силу або психічний примус щодо підлеглих їм військовослужбовців (оскільки стаття 424 КК, якою було передбачено кримінальну відповідальність за вчинення таких дій, виключена на підставі Закону № 746-VII).

Підсумовуючи вищевикладене, на нашу думку, слід доповнити Кримінальний кодекс України нормами про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у сфері службової діяльності військовими службовими особами з урахуванням повного, всебічного наукового аналізу практики його застосування в зарубіжних країнах, суспільної думки та історичного досвіду формування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради - 1996 - №30-ст.141.
2. Статистика МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>
3. Українська правда від 27.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/02/27/7016439/?attempt=1>
4. Закон № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/746-18>